

Р. С. Радецький

доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

У статті з'ясовані причин виникнення та напрямки боротьби з корупцією в Україні. Автором досліджено сутність та значення корупції, з'ясовано причини та передумови поширення корупції в Україні. Здійснено класифікацію заходів із запобігання та протидії корупції в Україні та запропоновано принципи державної політики боротьби з явищем корупції.

Ключові слова: антикорупційна політика, корупція, організаційні заходи, правові заходи, причини виникнення корупції.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні питання попередження, виникнення і протидія корупції залишаються одними з найактуальніших та таких, що потребують постійної уваги, оскільки дане явище чинить реальну загрозу національній безпеці, особливо у світлі останніх подій. Саме корупція є каменем спотикання на шляху до реалізації численних реформ, які відбуваються в нашому суспільстві і ведуть нашу державу до європейського співтовариства. Дієва боротьба із цим явищем як ніколи потрібна сьогодні. Тому необхідно з'ясувати причин виникнення та напрямки боротьби з корупцією в Україні, чому і буде присвячена наша стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виникнення та боротьби з корупцією досліджували такі науковці, як Божок Г.Д. [1], Ільєнок Т.В. [2], Карпінський І.Ю. [3], Колеснікова М.В. [4], Лазаренко С.Ж. [5], Молдован Е. С. [6] та інші. Проте дане питання постійно знаходиться в центрі уваги українського суспільства, тому потребує постійного моніторингу, чому і буде присвячена ця наукова стаття.

Мета статті полягає в з'ясуванні причин виникнення та напрямків боротьби з корупцією в Україні. Для досягнення поставленої в статті мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити сутність та значення корупції, з'ясувати причини та передумови поширення корупції в Україні, здійснити класифікацію заходів із запобігання та протидії корупції в Україні та за-

пропонувати принципи державної політики боротьби з явищем корупції.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII корупція – це використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 1 цього Закону або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам із метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [7].

Як зазначає Божок Г.Д., корупція стала однією з головних загроз для розвитку багатьох країн, оскільки її вплив заважає нормальному функціонуванню інститутів держави, поширюючись як на загально-соціальне, так і на правове поле життєдіяльності суспільства. Не викликає сумніву і той факт, що корупція становить серйозну перешкоду на шляху України, оскільки є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави [1].

Дійсно, до питань боротьби з корупцією останнім часом у нашій державі звертаються не тільки силові структури та державні органи, а й громадські діячі, науковці та світова спільнота.

Як зазначає Ільєнок Т.В., небезпека корупції як суспільного явища полягає в тому, що вона [2]:

- підриває авторитет держави, завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством та функціонуванню державного апарату;
- суттєво обмежує конституційні права і свободи людини;
- порушує принцип верховенства права;
- призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім середнього і малого підприємництва, а також надходження іноземних інвестицій;
- грубо порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, управлінських структур правового сектора;
- надає незаконні привілеї корумпованим угрупованням і кланам, підпорядковує державну владу їхнім інтересам;
- сприяє криміналізації та тінізації економіки, а також легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом;
- живить організовану злочинність, насамперед економічну, стає неодмінною умовою її існування;
- порушує принцип соціальної справедливості, невідворотності покарання;
- нищить духовні, моральні та суспільні цінності;
- ускладнює відносини з іншими державами і всією міжнародною спільнотою, унеможлиблює надання іноземної допомоги.

Отже, дійсно, корупція формує ряд чинників, що перешкоджають розвитку України, і, насамперед, шкодить міжнародним зв'язкам, особливо з європейськими країнами. Крім того, вона чинить загрозу правам та свободам українських громадян та верховенству права.

Отже, з'ясуємо причини та передумови поширення корупції в Україні.

Як вважають Лазаренко С.Ж. та Бабенко К.А., поширення корупції на сучасному етапі має певні особливості [5]:

- політизація корупції: корупція в класичному вияві, притаманне діловій практиці ведення бізнесу, стає все більш політизованою, переміщуючись у владні структури;
- перехід корупційних зв'язків з розряду тимчасових та випадкових явищ в розряд усталених корупційних схем;

– інтернаціоналізація і глобалізація корупції. Форми корумпованих грошових потоків стають недосяжними для контролю з боку національних правоохоронних органів;

– розширення сфери легалізації корупції, тобто маскування корупційних афер під законні операції. Як наслідок, легалізована корупція випадає з поля зору правоохоронних органів і набуває ще більших масштабів.

Виокремимо такі основні причини виникнення корупції:

– політичні, які виявляються в браку ціленаправленого формування державницької ідеї та високих моральних якостей, уповільненні розвитку системи українського публічного управління;

– економічні, які полягають у відсутності прозорих економічних процесів (приватизація, продажі, ліцензування, дозволи, ліміти, угоди тощо);

– правові, що виявляються у неповному визначенні сутності суб'єктів корупційних діянь, формальному декларуванні доходів;

– організаційні, які полягають у можливості працевлаштування в органах влади осіб з бізнесових чи кримінальних кіл;

– соціально-психологічні, які означають лояльне ставлення до фактів корупції, а також моральна деформація, корисливість, бідність, низькі заробітні плати державних службовців.

Як зазначає Колеснікова М.В., причинами корупційних проявів є [4]:

– непомірне «розростання» бюрократичного апарату чиновників, значна поширеність дозвільних процедур у державному управлінні, криміналізація владних відносин (економічна залежність влади від приватного капіталу);

– низький рівень заробітної плати державних службовців;

– відсутність дієвого контролю суспільства за діяльністю органів державної влади;

– недосконалість законодавства, що регулює відносини влади і капіталу щодо сфери впливу;

– соціально-економічна криза в державі тощо.

За твердженням Карпінського І.Ю., поширення корупції в Україні пов'язано такими основними морально-психологічними моментами [3]:

– втрата моральних засад свого колишнього статусу в членів суспільства, низька оцінка своєї ролі в регулюванні суспільних відносин, девальвація моральних цінностей, деморалізація суспільства;

– соціально-економічна і політична нестабільність суспільства породжує в громадян, у

тому числі й у державних службовців, дух невідзначеності і невпевненості в завтрашньому дні (синдром тимчасовості);

- послаблення імунітету суспільства до корупції та антикорупційної мотивації суспільства;

- невизнання значною частиною населення корупції соціальним злом, незрозуміння її суспільної небезпечності для суспільства, держави, окремої особи;

- корінні зміни світогляду, ідеологічних орієнтацій громадян нашої держави, які стосуються сфери публічної влади;

- професійною та моральною деформацією частини керівників і посадових осіб, які займають відповідальні посади, що виявляється у вчиненні або поблажливому ставленні до корупційних діянь, порушень службової етики;

- поширення корисливої спрямованості в діяльності службовців публічної сфери, їх готовність до порушення закону та норм моралі, а також зорієнтованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань.

Таким чином, чинники корупції постійно взаємодіють один з одним. Доцільність виокремлення соціальних передумов корупції поруч із причинами виникнення та умовами корупційних діянь зумовлена складністю та багатосторонністю явища корупції. Варто зазначити, що корупція є результатом соціальних процесів, що мають певні закономірності. Тому лише глибинний аналіз цих процесів дозволить виробити дієві заходи боротьби із цим явищем.

Зупинимося також на заходах із запобігання та протидії корупції. Серед них вважаємо за до-

Таблиця 1

Класифікація заходів із запобігання та протидії корупції в Україні

Класифікаційний напрям	Заходи
Адаптаційний	Приведення структури державної служби України у відповідність з рекомендаціями та стандартами країн-членів ЄС
Забезпечення прозорості та гласності	Забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів. Створення прозорої системи найму та просування по службі державних службовців. Визначення переліку інформації, яку органи державної влади зобов'язані зробити доступною з метою розвитку громадянського суспільства та формування цивілізованого підприємницького середовища. Розробка та впровадження диверсифікованої системи громадського контролю за діяльністю органів державної влади. Мінімізація контактів чиновників з громадянами за допомогою використання мережі Інтернет
Каральний	Створення системи ефективної протидії корупції, за якої вчинення корупційних діянь тягне неминучу відповідальність осіб, винних у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних та службових наслідків (втрати пенсійного забезпечення; обмеження кар'єрного зростання, зайняття політичною діяльністю)
Організаційно-управлінський	Зменшення кількості «хабаромістких» функцій державної служби. Чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень. Оптимізація чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму в роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій. Удосконалення механізмів контролю за достовірністю декларування державними службовцями своїх доходів та витрат; забезпечення реальних правових наслідків недостовірного декларування з урахуванням розміру прихованих надходжень. Формування єдиної міжвідомчої комп'ютерної інформаційної системи для обліку відомостей щодо фактів корупції та корупційних діянь з правом доступу до неї усіх правоохоронних органів та Головодержслужби. Закріплення обов'язку державного службовця звільнятися з посади в разі обрання у представницькі органи. Запровадження правового інституту ротації кадрів державної служби на окремих посадах. Усунення функціональних конфліктів у діяльності органів виконавчої влади. Використання в процесі застосування дозвільних процедур принципу «позитивного адміністративного мовчання»
Правовий	Уніфікація нормативно-правових актів у сфері державної служби України. Удосконалення правового механізму проведення атестації державних службовців. Розроблення та прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України, в якому слід визначити принципи раціоналізації адміністративних процедур
Превентивний	Запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних діянь
Соціально-економічний	Створення системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної служби є соціально престижною і вигідною. Забезпечення справедливої та адекватної оплати праці державних службовців, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів протегування, клановості та сімейності

Джерело: складено автором на основі [6]

цільне виокремити адаптаційний, забезпечення прозорості та гласності, каральний, організаційно-управлінський, правовий, превентивний та соціально-економічний.

Як видно з таблиці 1, значну кількість заходів щодо подолання корупції в Україні об'єднає у своєму складі організаційно-управлінський та правовий напрями.

Як відомо, протягом останніх років в Україні напрацьована інституційна основа боротьби з корупцією. Окрім традиційних інститутів, таких як суди та Генеральна прокуратура, створено і спеціалізовані органи, серед яких – Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро та спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Також за останні роки вдалося зробити ряд кроків, які поступово наближають нас до подолання корупції. Серед них стало прийняття законів України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [7], «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [9], «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [8] та інших нормативних документів.

Отже, організаційно-управлінські та правові заходи складають основу боротьби з корупцією в Україні. Завдяки вдалій та ефективній реалізації цих заходів ми зможемо ефективно боротися з явищем корупції в Україні.

При цьому варто зазначити, що політика боротьби з корупцією повинна реалізовуватися на основі таких принципів:

- об'єктивності, що передбачає врахування попереднього досвіду та інформації;
- цілепокладання, яке передбачає чітке формування конкретних стратегічних цілей та мети досягнення результату;
- результативності, що передбачає спрямування повної сукупності заходів, які були внесені до стратегії боротьби з корупцією в Україні на отримання кінцевого результату, а саме подолання корупції;
- ефективності, що передбачає визначення ефективності реалізації заходів щодо боротьби з корупцією, шляхом співвідношення потрачених сил на їх реалізацію та отриманих результатів;
- пріоритетності, що передбачає включення до числа основних напрямків боротьби з корупцією важливих завдань, реалізація яких дозволить досягти бажаних результатів;

- компетентності, що означає залучення до процесу боротьби з корупцією широкого кола експертів, що володіють знаннями у сфері протидії корупції, зокрема іноземних;

- спадкоємності, що передбачає залучення до процесу розробки та реалізації політики боротьби з корупцією широкого кола представників усіх зацікавлених сторін із метою забезпечення спадковості щодо реалізації розробленої політики;

- альтернативності, що передбачає розробку паралельних альтернативних планів реалізації політики боротьби з корупцією;

- прозорості, що передбачає відкритість та прозорість дій всіх суб'єктів під час реалізації політики боротьби з корупцією;

- ситуаційності, що передбачає виявлення, оцінку, врахування впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, а також сценаріїв дій, у результаті виникнення можливих варіантів розвитку залежно від їх комбінації.

Отже, ефективна політика боротьби з корупцією в Україні повинна базуватися на злагоджених діях державних органів та суспільства, що сприятиме викорененню даного явища в нашій державі та наблизить нас до демократичних цінностей та європейського співтовариства.

Висновки і пропозиції. До питань боротьби з корупцією останнім часом в нашій державі звертаються не тільки силові структури та державні органи, а й громадські діячі, науковці та світова спільнота. Корупція формує ряд чинників, що перешкоджають розвитку України і, насамперед, шкодить міжнародним зв'язкам, особливо з європейськими країнами. Крім того, вона чинить загрозу правам та свободам українських громадян та верховенству права. Серед причин виникнення корупції політичні, економічні, правові, організаційні та соціально-психологічні. Чинники корупції постійно взаємодіють один з одним. Доцільність виокремлення соціальних передумов корупції поруч із причинами виникнення та умовами корупційних діянь зумовлена складністю та багатосторонністю явища корупції. Варто зазначити, що корупція є результатом соціальних процесів, що мають певні закономірності. Тому лише глибинний аналіз цих процесів дозволить виробити дієві заходи боротьби із цим явищем. Серед основних заходів боротьби з корупцією можемо назвати адаптаційний, забезпечення прозорості та гласності, каральний, організаційно-управлінський, правовий, превентивний та соціально-економічний. Значну кількість заходів щодо подолання

корупції в Україні об'єднує у своєму складі організаційно-управлінський та правовий напрями. Ефективна політика боротьби з корупцією в Україні повинна базуватися на злагоджених діях державних органів та суспільства, що сприятиме викорененню даного явища в нашій державі та наблизить нас до демократичних цінностей та європейського співтовариства, що буде напрямком подальших наукових розвідок у даній темі.

Список використаної літератури:

1. Божок Г. Д. Історичні витoki корупції. URL: <http://www.law-property.in.ua/articles/61-idol-gd-historical-origins-of-corruption.html>.
2. Ільєнок Т.В. Історико-правові витoki поняття корупції. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11474/%D2>.
3. Карпінський І.Ю. Соціально-психологічні фактори боротьби з корупцією в Україні. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Grani/2012_1/17.pdf.
4. Колеснікова М.В. Інформація як спосіб боротьби з корупцією. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. URL: www.lsej.org.ua.
5. Лазаренко С.Ж. Політико-правові та соціальні передумови корупції в органах державної влади. URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/298-politiko-pravovi-ta-sotsialni-peredumovi-koruptsiji-v-organakh-derzhavnoji-vladi.html>.
6. Молдован Е.С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10mesmia.pdf.
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
8. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.
9. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

Радецкий Р. С. Причины возникновения и направления борьбы с коррупцией в Украине

В данной статье выяснены причины возникновения и направления борьбы с коррупцией в Украине. Автором исследована сущность и значение коррупции, выяснены причины и предпосылки распространения коррупции в Украине. Осуществлена классификация мероприятий по предотвращению и противодействию коррупции в Украине, предложены принципы государственной политики борьбы с явлением коррупции.

Ключевые слова: антикоррупционная политика, коррупция, организационные мероприятия, правовые меры, причины возникновения коррупции.

Radetskyi R. S. Causes and problems of combating corruption in Ukraine

This article clarified the causes of and trends fight corruption in Ukraine. The author of the essence and meaning of corruption, unclear reasons and background of corruption in Ukraine. The classification of measures to prevent and combat corruption in Ukraine and suggested principles of state policy to combat the phenomenon of corruption.

Key words: anti-corruption institutional arrangements, legal actions, causes of corruption.